

Cristina BORDERÍAS: *Joan Scott y las políticas de la historia*, Barcelona, Icaria Editorial, 2006, 294 pàgines.

La celebració l'any 2005 del Primer Seminari Internacional «Historia y Feminismo» s'emmarca dins el conjunt d'activitats promogudes per l'AEHIM («Asociación Española de Investigación de Historia de las Mujeres») des de la seua fundació el 1991 a Barcelona, amb l'objectiu d'impulsar i recolzar la història de les dones i del gènere dins l'àmbit acadèmic i universitari. Dedicat monogràficament a l'obra de Joan W. Scott i a la seua influència —durant més de dues dècades— en el moviment feminista internacional i en la pràctica historiogràfica, aquesta primera edició del Seminari va suposar un interessant debat sobre aspectes teòrics i metodològics que tractava d'avaluar el pes de Scott en la historiografia espanyola sobre les dones i el gènere. Les contribucions al Seminari de les especialistes en els diferents períodes (Rosa María Cid, Ángela Muñoz, María Victoria López-Cordón i Mónica Burguera) i els posteriors debats que se suscitaren són el que s'aplega en aquest volum editat per Cristina Borderías i publicat per Icaria, que compta així mateix, amb un article de Scott —«El movimiento por la paridad: un reto al universalismo francés»— inèdit a Espanya i una segona part del volum on es recullen tres treballs (Nerea Aresti, Miguel Ángel Cabrera i Elena Hernández Sandoica) de caire més teòric, en els quals s'aprofundix en la renovació dels estudis històrics que representa l'obra de la historiadora americana. Animat per aquesta voluntat de revisar la rica producció d'una autora pionera en el seu àmbit, el volum traça un recorregut per les dues etapes —i les seues respectives repercussions a Espanya— en què es pot dividir la trajectòria professional d'aquesta docent a la Universitat de Princeton.

En primer lloc, l'etapa de Scott com a historiadora social, caracteritzada per treballs —entre els quals ressurten *Women, Work and Family*—¹ en els quals es revisa la història social i la seua metodologia tradicional, bastida al voltant del treball o la família. Bona part d'aquesta crítica tenia un clar destinatari: els marxistes britànics —E. P. Thompson,² Eric J. Hobsbawm— que, tot i haver incorporat una visió més culturalista en detriment del determinisme econòmic del marxisme ortodox, seguien sense explicar la diferència sexual.

D'aquesta primera etapa es passaria a una segona etapa —més influent a Espanya i més analitzada en aquest volum— d'un major component teòric. El punt d'inflexió en aquesta trajectòria vindria marcat per la publicació del famós article *Gender: A useful category of historical analysis*.³ A partir d'aquest moment, l'obra de l'americana es caracteritza per l'atenció prestada als conceptes, al seu significat variant al llarg de la història i a l'ús que en fan els historiadors. Clarament influenciada pels pressupostos del *gir lingüístic*

1. J. W. SCOTT i L. A. TILLY, *Women, Work and Family*, Nova York, Holt, Rinehart, and Winston, 1978.

2. Un exemple molt citat en aquest sentit, és la crítica feta per Joan Scott a l'obra clàssica d'E. P. Thompson sobre la formació de la classe obrera a Anglaterra a J. W. SCOTT, «Les dones a *The Making of the English Working Class*», *Afers: fulls de recerca i pensament* 33/34, 1999, 343-346, [la publicació anglesa és de 1988, a partir de la revisió d'un text de 1983].

3. J. W. SCOTT, «Gender: a useful category of historical analysis», *American Historical Review* 91, 5, 1986, 1053-1075. A Espanya, l'impacte de l'article fou important a partir de la seua traducció: «El género: una categoría útil para el análisis histórico», J. AMELANG, i M. NASH (eds.), *Historia y género: las mujeres en la Europa Moderna y Contemporánea*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 23-56.

—sobretot per Jacques Lacan i Jacques Derrida—, Scott demanarà la necessitat d'analitzar els discursos i els conceptes que s'han emprat per a construir la diferència sexual, tractant d'esbrinar de quina forma «la diferència (i per tant la diferència sexual) opera en la construcció del significat i com les complexitats dels usos contextuals del llenguatge donen lloc a canvis de significat».⁴ A aquesta adopció dels plantejaments del *gir lingüístic* que marca la producció de Scott més coneguda a Espanya, afegim aquesta autora dues influències més en la seua reflexió teòrica: l'aplicació dels conceptes foucaultians de *poder* i *règim de veritat* per una banda; i l'ascendència exercida per l'antropologia cultural i en especial, per la influent obra de Clifford Geertz. És aquesta convergència entre els enfocaments postestructuralistes i els procediments importats de les ciències socials i dels autors que practiquen l'anomenada història cultural,⁵ el que ens fa situar a Scott entre els autors que més i millor han aplicat el *gir lingüístic* a una producció historiogràfica inserida per alguns dins els paràmetres postmoderns. La teorització del gènere i les seues posteriors implicacions haurien tingut, això sí, alguns precedents il·lustres en l'àmbit nord-americà. Cal citar en aquesta línia, els treballs inicials d'autores com Gerda Lerner, Joan Kelly o sobretot, la famosa conferència pronunciada el 1974 per Natalie Zemon Davis⁶ i citada per Scott al seu article.

Però és sense dubte l'article de Scott el que donarà al *gènere* carta de naturalesa com a categoria útil per a l'anàlisi històrica, insistint en el seu caràcter relacional, com un constructe sociocultural profitós per a l'estudi dels rols sexuals assignats a dones i hòmens. La irrupció del *gènere* com a categoria central en l'anàlisi històrica —equiparable a les ja reconegudes i acceptades de classe o raça— suposava un replantejament profund de les formes tradicionals del coneixement històric, atès que no es concebia el *gènere* com un concepte abstracte i limitat a l'àmbit feminista, sinó que es pensava com una eina metodològica que havia de qüestionar —mitjançant la seua aplicació pràctica— la pròpia epistemologia de la disciplina històrica. La història de les dones vindria llavors a denunciar la parcialitat d'una història universal negligent i condescendent amb el subjecte històric femení, posant en dubte «tant la suficiència de qualsevol pretensió de la història de contar la totalitat d'allò succeït, com la integritat i obvietat del subjecte de la història: l'Home universal».⁷

Pel que fa a la recepció de l'obra de Scott a Espanya cal tenir en compte que no ha tingut la mateixa intensitat ni qualitat en la historiografia espanyola per a cada període.

En l'àmbit de l'Antiguitat i els Estudis Clàssics, Rosa M. Cid remarca que l'obra de Scott ha trobat enormes dificultats per a la seua aplicació en el camp d'estudi de la història antiga. La limitació de les fonts d'aquests període, sovint reduïdes a discursos masculins que transmeten uns estereotips prefixats de la feminitat, fa que la investigació sobre les dones en l'Antiguitat haja estat marginal, en comparació amb períodes posteriors. A més, la línia més propera a la història cultural que incorpora la metodologia del gènere,

4. J. W. SCOTT, «Sobre el lenguaje, el género y la historia de la clase obrera», *Historia Social* 4, 1989, 81-98.

5. L'obra dels autors que s'inclouen en aquesta història cultural i la seua decisiva influència en la renovació metodològica de la disciplina històrica és analitzada amb profunditat a: J. SERNA i A. PONS, *La historia cultural. Autores, obras y lugares*, Madrid, Akal, 2005.

6. N. Z. DAVIS, «Women's History in Transition: The European Case», *Feminist Studies* 3/4, 1976, 83-103.

7. J. W. SCOTT, «Historia de las mujeres», P. BURKE (ed.), *Formas de hacer historia*, Madrid, Alianza, 1993, 71.

competix dins dels Estudis Clàssics amb una altra de més conservadora, limitada a una història descriptiva de la dona, mancada de qualsevol reflexió teòrica.

En el camp de la història medieval, la contribució d'Àngela Muñoz posa el major èmfasi en destacar l'eclecticisme que ha caracteritzat el medievalisme hispànic a l'hora d'escriure la història de les dones. Açò hauria restat incidència a la metodologia teoritzada per Scott, de forma que la categoria *gènere* i la història de les relacions de gènere en època medieval hauria estat una més, de les múltiples metodologies que s'han fet servir. En definitiva, l'impacte que va tenir en la pràctica la traducció de l'article de Scott fou molt suau, fins el punt que l'aplicació del seu contingut teòric ha estat minsa pel que fa a la producció historiogràfica del medievalisme espanyol.

Per al cas de la historiografia modernista a Espanya, Maria Victoria López-Cordón posa l'accent en la desigual acollida que ha tingut l'obra de Scott. Així, tot i que per a aquest període abunda la bibliografia sobre el treball i la família, tanmateix, les tesis scottianes respecte a la història social no han estat aplicades. Igual que ocorre amb la resta de períodes, és la categoria de *gènere* definida per Scott, l'única aportació realment aprofitada. L'etapa postestructuralista de la producció scottiana hauria estat segons López-Cordón, completament ignorada pels modernistes espanyols, partidaris encara avui, d'uns estudis sobre les dones fets des de la perspectiva tradicional de la història social. Aleshores, l'optimisme inicial derivat de la freqüent utilització del nom de Scott en cites i referències amagaria, tanmateix, una influència que en l'àmbit de la història moderna ha estat incompleta.

Bastant semblant és el panorama descrit per Mónica Burguera per a la història contemporània. Afirmar Burguera que, malgrat que el text de Scott sobre el gènere ha esdevingut una referència recurrent per als contemporaneistes espanyols que es dediquen a la història de les dones, la incorporació de la categoria *gènere* al llarg dels anys noranta fou solament parcial. La reticència —existent en el context professional dels historiadors— a qüestionar i revisar la forta herència epistemològica de la història social practicada en les dècades precedents, hauria fet que les reflexions al voltant del *gir lingüístic* hagueren quedat dissoltes o difuminades, dins el context més ample de la renovació historiogràfica sorgida als anys noranta a Espanya. La conseqüència seria una història del gènere per a l'època contemporània a Espanya, molt dependent encara de la identitat de classe i dels condicionants socioeconòmics, més que no pas dels discursos i el llenguatge, més propis de la història cultural.

En definitiva i després d'aquest breu repàs pels diferents períodes abordats al volum, podem dir que l'obra de Scott no ha tingut a Espanya la repercussió que a simple vista i tenint en compte l'èxit del terme *gènere* —en un ús desproveït del contingut que li donava Scott—, podria semblar. Així doncs, les historiadores espanyoles preocupades per la metodologia haurien prestat més atenció —com assenyala molt bé López-Cordón— a la historiografia francesa i al pensament italià de la diferència sexual, que no pas a la teoria procedent de l'àmbit americà, més propera al *gir lingüístic* i la crítica literària feminista. El resultat ha estat en molts casos, el sorgiment a Espanya d'una producció molt lligada als pressupostos de la història de les mentalitats francesa, on l'influx de l'Escola dels *Annales* i la *Historia de las Mujeres en Occidente* editada per Duby i Perrot, han marcat un model més centrat en els discursos masculins sobre la dona i la dualitat representacions/pràctiques establerta per Roger Chartier. Aquest quefer que privilegia la historiografia francesa per sobre de l'anglosaxona és un dels factors principals que explicaria la poca receptivitat a l'obra de Scott en la seua segona etapa, tot i ser més coneguda a Espanya —precisament i paradoxal— pels seus treballs teòrics redactats durant aquest període, en especial per l'article sobre el gènere que en marca l'inici.

A aquesta difícil recepció s'afegix un nou condicionament: la pròpia desvinculació de Scott del concepte *gènere* que ella mateixa va portar al centre del debat. Segons Scott, la categoria del *gènere* —especialment als Estats Units— no solament ha perdut la seua capacitat de sorprendre i provocar als historiadors, sinó que ha perdut la càrrega crítica i analítica, com a conseqüència de l'ús desvirtuat que se n'ha fet per part d'alguns autors que l'han emprat inconscientment, confonent el *gènere* amb les dones o el sexe, com si es tractara de sinònims. Ja al prefaci a l'edició revisada del seu influent treball *Gender and the Politics of History* (1999), Scott explicava que emprava cada vegada menys aquesta categoria en els seus treballs, optant per parlar de diferències entre sexes o del sexe com un concepte històricament variable.⁸ Ara bé, com apunta encertadament Nerea Aresti en la seua contribució al volum, aquest esgotament de la categoria *gènere* se circumscrigu sobretot a l'àmbit dels Estats Units i no a Espanya, on el *gènere* —a nivell historiogràfic, no polític o periodístic— no ha patit el desgast que sí ha viscut en altres països. Estic d'acord amb Aresti en què l'evolució dels estudis de gènere en el context espanyol ha estat molt distinta, de manera que podem creure superada i exhaurida una via d'investigació que encara no hem transitat del tot, bé per una manca de legitimitat de la historiografia sobre les dones en l'àmbit acadèmic espanyol; o bé perquè la nostra incorporació al debat internacional ha estat més tardana, com demostra el fet que el Seminari —les actes del qual es recullen en aquest volum— s'haja celebrat en 2005 i no abans.

En conclusió podem dir que el volum editat per Borderías acomplix amb escriu els seus objectius: fer palesa la influència de la bibliografia de Joan W. Scott i dels seus plantejaments teòrics en el quefer historiogràfic espanyol sobre els diferents períodes en què se sol dividir cronològicament la història. Es tracta, doncs, d'una lectura imprescindible a l'hora de copsar l'estat de salut dels estudis de gènere i l'estat de la qüestió en el domini de la història de les dones dins la historiografia espanyola, tant per als historiadors que s'hi dediquen més directament, com per a tots aquells que s'interessen per qüestions de caire teòric i metodològic.

FRANCISCO FUSTER

8. J. W. SCOTT, «Preface to the Revised Edition», *Gender and the Politics of History* (edició revisada), Nova York, Columbia University Press, XII.